

ARTISTIEK-MARITIEME FOLKLORE TE OOSTENDE: HET SCHEEPSPORTRET IN ACHTERGLASTECHNIEK

Rond 1800 kwam te Oostende een artistiek-maritiem schildergenre tot bloei dat nu – op kleine middens van kenners-verzamelaars na – helemaal vergeten is: het scheepsportret in achterglastechniek.

SCHEEPSPORTRETEN...

...Deze schilderijen zijn, zoals de naam het treffend omschrijft, werkelijk „portretten” van bestaande schepen: exacte, gedetailleerde uitbeeldingen van vaartuigen, veelal in profiel. Artistieke overwegingen waren in dat genre van ondergeschikt belang, toch stralen deze scheepsportretten een onbetwistbare charme uit.

Scheepsportretten werden bijna uitsluitend op bestelling gemaakt, doorgaans in verscheidene exemplaren. Kapiteins en andere zeelui bestelden ze voor zichzelf en voor hun familieleden die met het portret een soort constante aanwezigheid van hun broodwinning in huis hadden. Reders versierden niet zonder enige trots hun kantoren met portretten van de schepen die hun vlag voeren, scheepsbouwers hingen portretten op van de vaartuigen die bij hen van stapel waren gelopen.

Het schilderen van scheepsportretten was een zeemansgebruik dat algemeen verspreid was in zowat alle belangrijke havens ter wereld. De procédés waren de goedkope aquarel en de duurdere olieverf. Maar ook het achterglasschilderen, een heel speciaal procédé, was in trek. Hierbij ging de kunstenaar eigenlijk op een totaal omgekeerde wijze te werk dan bij het olieverfschilderen. De verf werd aangebracht op een glasplaat op de zijde die de achterkant moest worden. De schilder begon met de detaillering zoals de lijnen van romp, tuig, zeilen; daarvoor schilderde hij de schaduwpartijen en tenslotte de dominerende achtergrondtinten. Dit procédé bracht met zich mee dat vergeten details naderhand niet meer konden bijgeschilderd worden.

Het resultaat werd bekeken langs de niet beschilderde zijde, dus de voorkant van de plaat.

Oostende, en later ook Antwerpen, waren de centra waar het genre van het scheepsportret een bloei kende. In de achterglastechniek golden kunstenaars als Wenzeslas Wieden, Petrus Nefors (tot voor kort enkel gekend onder zijn initialen P.N.), François Meuseure en Petrus-Cornelis Weyts als uitblinders.

De „stamvader” van het scheepsportret in achterglastechniek te Oostende:

Wenzeslas WIEDEN

° Langenau (Tsjechoslowakije), 1769 (nu Skalice)

† Oostende, 29 september 1814

WIEDEN was als glashandelaar gevestigd te Oostende, Langestraat 4.

WIEDEN woonde in 1802 zeker reeds te Oostende. Over de voorafgaande periode in zijn leven is niets met zekerheid geweten. Misschien heeft hij als kind met zijn ouders of als zelfstandig glasbewerker betere oorden

opgezocht in de periode na de Zevenjarige Oorlog (1756-1763), die een crisis teweeg had gebracht in de Midden-Europese glasindustrie. Het is ook mogelijk dat WIEDEN als leuder met volksschilderijtjes in achterglastechniek uit Bohemen tenslotte in Oostende was verzeild. Te Oostende was WIEDEN werkzaam als z.g. portrettit van schepen in deze bij uitstek volkse schildertechniek. Hij is tevens de oudst gekende kunstenaar die het genre in ons land beoefend heeft; we kunnen hem dus de vader van de scheepsportretterkunst in achterglastechniek in Vlaanderen noemen. Zijn creaties waren van uitstekende schildertechnische kwaliteit.

Van WIEDEN is slechts zelden werk bewaard in musea en privé-collecties. Het Nationaal Scheepvaartmuseum te Antwerpen bezit: *Portret van een brik* (1805, zijn oudst gekende werk); *Portret van een Engelse tweedekker van 66 stukken* (1806); *Engelse brik poogt een Oostendse schuit te kapen* (1808); *Portret van een korvet en logger* (ca. 1810); *Portret van een korvet en brik* (ca. 1810); *Portret van het Engelse liniërschip Victory en andere oorlogsschepen* (1812); *Portret van een Frans korvet, de Oostendse haven binnenzeilend* (1814). In de privé-verzameling Lilar te Antwerpen bevinden zich *De Franse galjoet Le Dragon en De galjas Caroline* (beide 1808). Het Peabody Museum te Salem (Mass., U.S.A.) bewaart twee anonieme havengezichten van Brest met Duitstalige onderschriften. Mogelijk zijn ook deze van de hand van WIEDEN, temeer daar ze een kenmerk gemeen hebben met zijn authentieke werken, nl. een toneelachtig gordijn rondom de legende, geflankeerd door militaria. WIEDEN monogrammeerde zijn werken doorgaans met W.W. of tekende voluit met W. Wieden.

François-Laurent MESEURE

° ?, 1772

† ?, na 1860

Samen met W. Wieden behoort MESEURE tot de vroegste beoefenaars van het maritieme genre in achterglastechniek in ons land. Net als Wieden was ook hij werkzaam te Oostende, de bakermat van het genre in Bel-

gië. Ongetwijfeld moeten MESEURE en Wieden elkaar gekend hebben. Over de persoon en het oeuvre van MESEURE is overigens niet zoveel geweten. MESEURE schilderde zowel portretten van schepen als maritieme taferelen zoals vlootparades, vijandelikheden op zee, enz. Zijn oudste bekende werk (1808) is een voorstelling van twee Franse liniërschepen, *Gaulois* en *Mont-Blanc*, die voor anker liggen nabij het Fort Dauphin te San Domingo; wellicht gaat het hier om een kopie naar een prent of schilderij van een andere kunstenaar. Van omstreeks 1815 dateert een taferel met de Engelse vloot nabij Cadix in 1814 (Antwerpen, nationaal Scheepvaartmuseum). Een versie in spiegelbeeld gemonogrammeerd F.M. die in hetzelfde museum bewaard wordt, dateert uit 1849. Uit 1860 tenslotte is een voluit gesigneerd portret van het liniërschip *Duke of Wellington* (Antwerpen, Nationaal Scheepvaartmuseum). MESEURE moet ongetwijfeld tot op heel hoge leeftijd actief geweest zijn.

Petrus NEFORS

° Oostende, 12.08.1790

† Oostende, 3.03.1876

Van beroep was NEFORS zeeman; hij voer tot in 1854 als kapitein op diverse Belgische schepen. Tot in 1981 kende niemand meer de juiste identiteit van „P.N.”, een kunstenaar die met dit monogram tal van scheepsportretten in achterglastechniek had gesigneerd. Toen ontdekte J. van Beylen, conservator van het Nationaal Scheepvaartmuseum te Antwerpen, een *Portret van de topzeilschoener Perseverance* (ca. 1832), dat voluit getekend was met Petrus Nefors. Op basis van stijlvergelijking konden de anonieme „P.N.”'s ook aan NEFORS toegeschreven worden.

Van NEFORS is betrekkelijk veel werk bewaard gebleven. Uit de literatuur is bekend: *De Oostendse schoenerkof Le Bien Venu, schipbreuk lijdend op de rede van Danzig* (1836). In privé-verzamelingen bevinden zich: *De reddingsboot Little Kitty, kapitein*

John Night van Margate, snelt een Engelse brik in nood ter hulp bij stormweer; Het overvaren van de Engelse kotter *Camelion* door het Engelse oorlogsfregat H.M.S. *Castor* ter hoogte van Dover op 27 aug. 1834; Portret van de Engelse schoenerkof *Symmetry* van Goole, kapitein Brashaw, zeilend voor de Vlaamse kust ter hoogte van Oostende; Portret van de *Mathilde*; het genoemde Portret van de topzeilschoener *Perseverance*, de haven van Oostende binnenzeilend.

Het Nationaal Scheepvaartmuseum te Antwerpen is in het bezit van een aantal werken: *Gevecht tussen het H.M.S. Shannon en het U.S.S. Chesapeake* in 1813 (ca. 1830), naar een gravure van J. Jeakes; Portret van de Engelse dubbeltopzeilschoener *Gilblas* (1839); Portret van de driemastbark *Aigle* (1841); Portret van de driemastbark *Mathilde* (ca. 1851); Portret van het linesschip *Duke* en *Wellington* (ca. 1860); verder nog van twee achterglasschilderingen die op grond van stilistische vergelijking toegeschreven worden aan NEFORS: Portret van een Oostendse radersleepboot en het Portret van het raderstoomschip *Léopold Premier*.

Petrus-Cornelis WEYTS

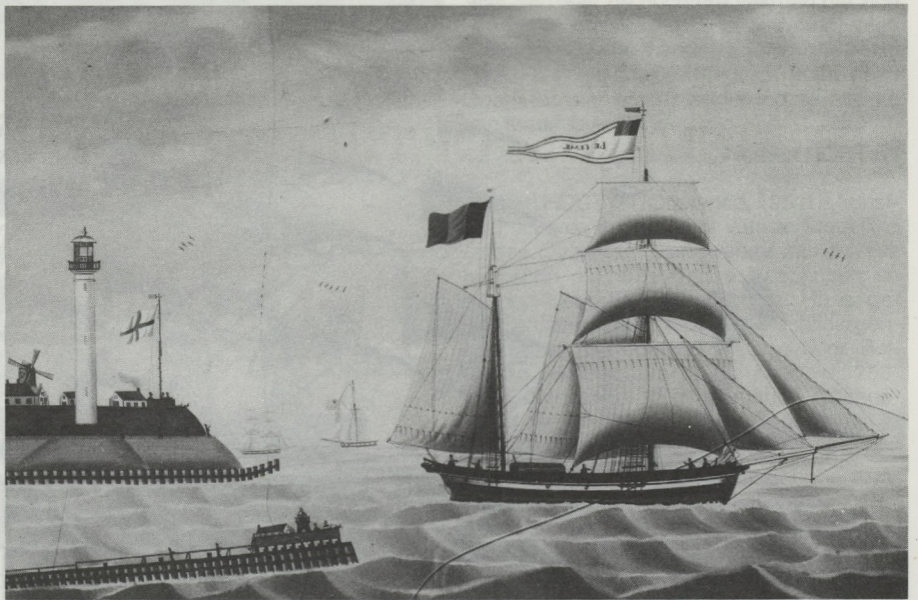
° Gistel, 4.01.1799

† Antwerpen, 29.03.1855

WEYTS was de belangrijkste navolger van Wenzel Wieden. Ook met de schilderijen van François Meseure zijn er sterke gelijkenissen. Mogelijk was WEYTS een leerling van deze laatste. In de registers van de burgerlijke stand te Oostende stond WEYTS als „schilder” ingeschreven. Misschien slaat dat op zijn activiteit als scheepsporettist, maar mogelijk was zijn hoofdberoep dat van huis-schilder.

Het oudste bekende achterglasschilderij van Petrus Cornelius WEYTS is een *Haven van Oostende* (1824). Invloed van Wieden en Meseure is er zonder meer duidelijk. Links in het beeld krijgen we een voorstelling van de Oostendse haveningang met staketsels en vuurtoren, naar rechts toe is er een zeepartij, waarop het in profiel geportretteerde schip evolueert.

Onder de voorstelling komt een fijn gouden biesje en daaronder een lijst in zwart, groen of blauw met op een wit vlak de tekst, versierd door een gestileerd gordijn, soms ook met militaria. WEYTS schilderde ook zeeslagtaferelen, waarvoor hij in de regel inspiratie ging opdoen bij prenten en litho's.

In 1838 verhuisde WEYTS met zijn gezin naar Antwerpen, waar hij wellicht – en niet ten onrechte – grotere afzetmogelijkheden voor zijn werken vermoedde. De massale productie van scheepsportretten in achterglasschilderij van WEYTS verspreidde zich dan ook vooral vanuit Antwerpen over zowat alle zeevarende landen. Zijn broer Ignatius Jozef Johannes verhuisde mee naar Antwerpen. Het vermoeden bestaat dat hij samen met WEYTS's zoon Carolus Ludovicus in het schildersbedrijfje van WEYTS meewerkte. Ze woonden allen in het huis op de Paardmarkt 71 te Antwerpen.

Vele van WEYTS's schilderijen zijn niet gesigneerd. In zijn Oostendse periode treffen we soms de signatuur „P. Weyts à Ostende” aan, te Antwerpen „P. Weyts à Anvers” of nog „P. Weyts Antwerpen”.

WEYTS's talloze scheepsportretten bevatten nu een unieke schat aan maritiem-historische informatie door de accurate scheeps-technische voorstellingen van de geportretteerde vaartuigen. Op het esthetische vlak zijn WEYTS's achterglasschilderingen geen grote kunst. Onmiskenbaar is echter het romantische karakter dat deze getuigenissen van de glorieuze zeilvaart in de 19de eeuw in de loop der tijd verkregen hebben.

WEYTS's werk is ruim vertegenwoordigd in

tal van – meestal maritieme – musea: Antwerpen, Nationaal Scheepvaartmuseum: een *Nederlands koopvaardijfregat* (1824), een *Nederlands korvet* (ca. 1824), portret van het Engels stoomschip *Talbot* (ca. 1824), een *Zeeslag tussen Engelse en Franse schepen*, de *Franse linesschepen Gaulois en Mont-Blanc in de baai van Fort Dauphin* (1802) (er zijn twee versies, één uit 1830 en een uit ca. 1840, die beide teruggaan op een prototype van W. Wieden), *Schip in een orkaan/Schip met noodtuig - 1787* (dubbelvoorstelling), *De Engelse vloot nabij Cadiz in 1814* (1831) (naar een prototype van Meseure), *Gevecht tussen het Engelse fregat Java en het Amerikaanse fregat Constitution - 1812* (1832; naar een gravure van J.J. Baugean), *De schoenerkof Télémaque uit Antwerpen* (1836), de *Brik Charles Quint uit Antwerpen* (1840) (4 diverse portretten), de driemastbank *Météore* (ca. 1840), de *Zeeslag van Navarino in 1827* (ca. 1840) (naar een prent van P.J. Gilbert), de schoenerbrik *Belgique* uit Brussel (ca. 1841), de schoenerkof *Josephina* uit Papenburg (ca. 1843), de driemastbark *Dyle* uit Antwerpen (1843), de brik *Fénélon* uit Antwerpen (1844), het volschip *Phénomène* uit Antwerpen (1845), de brik *Infatigable* uit Antwerpen (1846), de driemastbark *Harriet* uit Boom (1849), de schoenerkof *Jeanette* uit Antwerpen (1850), de schoenergaljoet *Joseph* uit Gent (1850), het volschip *Uncas* uit Antwerpen (1850), de schoenerkof *Gustave Adolphe* uit Antwerpen (1851), de driemastbark *Petronille* uit Gent (1851), de schoenerbrik *Augustin* uit Antwerpen (1851), de driemastbark *Fanie* uit Antwerpen (1851), het volschip *Marie-Amélie* uit Antwerpen (1851), de driemastbark *Charlemagne* uit Antwerpen (1852), de driemastbark *Edisto* uit Charleston (1852), de driemastbark *Marie-Theresa* uit Antwerpen (1853), de driemastbark *Van Dijk* uit Antwerpen (1853), de topzeilschoener *Octavie* uit Antwerpen (1853), de driemastbark *Stad Antwerpen* uit Antwerpen (1853), de sloep *Joséphine* uit Antwerpen (1855), de sloep *Jonge Maria* uit Antwerpen (1855), de sloep *Zwarte Zwolm Courier* uit Antwerpen (1855), de sloep *Van Baele* uit Antwerpen (1855). Laatste genoemde 4 portretten waren WEYTS's laatste werken. Een vijfde portret uit de reeks, *De Hoop*, werd door zijn zoon Carolus Ludovicus voltooid; Arendal, Aust-Agder Museum: de brik *Ellida* van Arendal (1836); Bremen, Focke Museum: de driemastbark *Richard Cobden* uit Bremen (1849); Cape Ann Historical So-

ciety (U.S.A.): het volschip *Reliance* uit Boston (1851); Hamburg, Museum für Hamburgische Geschichte: de brik *Antoine* (1841); Helsingør, Handels- og Søfartsmuseet: de brik *August Wilhelm* uit Kopenhagen (1840); Salem, Peabody Museum: het volschip *Oceanus* uit Boston (ca. 1842), de driemastbark *Baltic* uit Thomaston (1844), het volschip *Robert Pulsford* uit Lynn (1844), het volschip *Flavio* (1848), de driemastbark *Natchez* (ca. 1854); Skien, Brekke Museum: de driemastbark *Skien uit Skien* (1845); Stockholm, Statens Sjöhistoriska Museum: de driemastbark *Gustaf Wasa* (1840); Oostende, Museum voor Schone Kunsten: de galjas *César* (1835); Tønsberg, Vestfold Fylkemuseum: de brik *Faædres Mindæ* uit Tønsberg (1847) *3de Søstre af Thjømøe* (1849).

„FIRMA P.C. WEYTS... EN ZONEN”

2 zonen van Petrus-Cornelius WEYTS – uit diverse huwelijken – zetten het artistieke ambacht van hun vader verder. Het werkterrein is nu echter naar Antwerpen verlegd.

Carolus-Ludovicus WEYTS

° Oostende, 22.02.1828

† Antwerpen, 2.05.1876

WEYTS trad pas in 1855, na het overlijden van zijn vader dus, op het voorplan. Als men rekening houdt met wat nu nog in privé-verzamelingen en in musea van zijn werk bewaard is, moet hij als scheepsportrettist een enorme activiteit aan de dag gelegd hebben. Over zijn levensloop zelf is niets bijzonders bekend.

WEYTS heeft ook olieverven met scheepsportretten geschilderd. Qua opbouw sluiten ze volledig aan bij de trant van zijn achterglaswerk: onder de nauwkeurige weergave van het schip in profiel komt in de regel een fijne gouden bies met daaronder een zwarte fries waarin de naam van het schip staat, meestal gevolgd door de naam van de kapitein en het jaartal.

Zijn signatuur varieert: zowel C.I. WEYTS als C. WEYTS D'ANVERS komen voor, maar heel wat werken dragen geen handtekening.

Werken van WEYTS worden bewaard in volgende musea: Antwerpen, Nationaal Scheepvaartmuseum; Ardental, Aust-Ag-

der Museum; Göteborg, Sjöfartsmuseet; Halifax, Marine Museum; Hamburg-Altona, Altonaer Museum für Landschaft, Volkstum und Seefischerei; Helsingør, Handels- og Søfartsmuseet paa Kronborg; Oslo, Norsk Sjøfartsmuseum; Rotterdam, Maritiem Museum „Prins Hendrik”; Salem Peabody Museum; Sandefjord, Sjøfartsmuseum; Stockholm, Statens Sjöhistoriska Museum.

Ignatius-Jan WEYTS

° Antwerpen, 24.04.1840

† Antwerpen, 10.05.1880

WEYTS volgde lessen in de scheepsbouwkunde aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Antwerpen, maar ging zich daarna (1867) toeleggen op het schilderen van scheepsportretten en maritieme tafereelen in achterglastechniek en in olieverf. In die zin was hij volledig geïntegreerd in het bedrijf dat door zijn vader Petrus Cornelius WEYTS in 1838 te Antwerpen was opgezet en dat honderden scheepsportretten leverde op bestelling. Van WEYTS is weinig werk dat

op zijn naam staat, bewaard gebleven. Dit is deels te verklaren door zijn relatief vroeg overlijden, deels ook door het feit dat het om een soort familiebedrijf ging, waar de naam van de voornaamste figuur als handtekening diende. Zijn schilderijen zijn echter meestal gemonogrammeerd „I.W.”. Van WEYTS zijn naast werken in achterglas ook olieschilderijen bekend, b.v. het portret van de Franse brik *Harmonie* (1878) (Antwerpen, privé-verz.).

Te Antwerpen in het Nationaal Scheepvaartmuseum bevindt zich het werk *Kentering van een sloep van het Franse linesschip Algésiras - 1831* (ca. 1870), gekopieerd naar een litho van A. Mayer en Sabatier uit ca. 1831). Ook te Arendal in Noorwegen in het Aust-Agder Museum hangt een werk van hem: *Driemastbark Landbø* (1877).

Met het vertrek van de WEYTSSEN naar Antwerpen viel Oostende terug als centrum voor eglomisés. Enkele lokale figuren zetten nog een tijdlang de traditie voort, zoals E. DEVRIESE die hier in de jaren 1850-1875 werkzaam was.

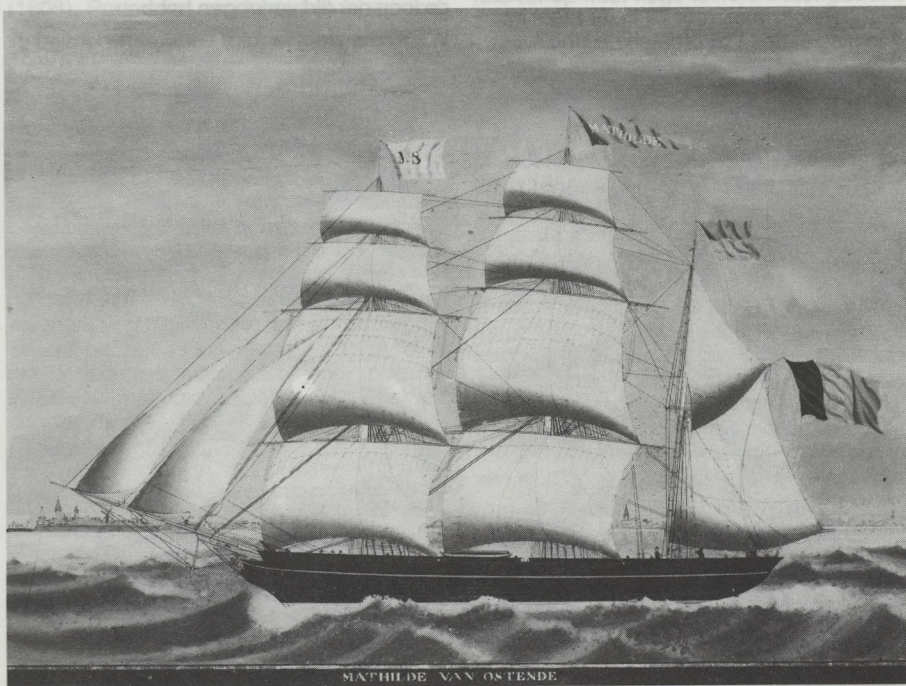
In het Oostends Heemkundig Museum „De Plate” kunt u van zijn hand een portret van de visserssloep O.119 EMMA uit 1874 bewonderen.

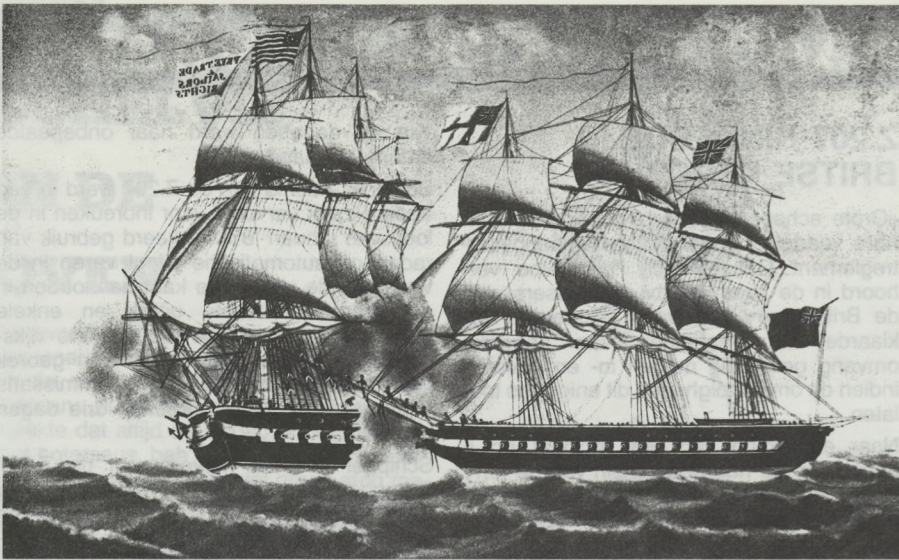
Het Scheepvaartmuseum Antwerpen bezit van hem een „Botsing tussen de twee Oostendse visserssloepen O.63 „Jeune Léonard” en O.60 „Frederik II” op 23 januari 1852.

Hij maakte ook funeraire achterglasschilderijtjes. „De Plate” bewaart er ééntje van.

Verder is er nog E. VAN WYNENDAELE, te Oostende werkzaam omstreeks 1860, van wie „De Plate” een werkmodel voor een achterglasschilderij bezit, voorstellende de „Amphitrite”; en Emile VAN HESTE (° Oostende, 1847) – stamvader van de locale schildersfamilie met die naam. Van zijn hand in „De Plate” het scheepsportret van de O.27 „Belle Poule” uit 1868.

Ook te Oostende situeren we de achterglasschilder die we enkel onder zijn monogram G.V.D.S. kennen. Van zijn hand kennen we het portret van de „Egide”, een Oostends schip, uit 1865.

Rond 1880 was het zo goed als gedaan met het scheepsportret in achterglastechniek. Olieverf nam aanvankelijk de taak over. Te Oostende kennen we een Charles WILDT die het genre beoefende, te Antwerpen de beroemde John-Henry MOHRMANN. Maar dat is dan weer een ander verhaal.

Met de opkomst van de fotografie ondervond het schilderen van scheepsportretten van langsom meer concurrentie. De foto immers, kwam nog meer dan olieverf tegemoet aan de wensen van deze soort cliënteel. In ons land leverden fotografen als Maurice Antony en Arthur Pottier puik werk op dat vlak.

Maurice Antony (1883-1963), nauw verwant met de kunstschilder Permeke, was één van de beste kunstfotografen in ons land.

Zijn faam dankt hij vooral aan zijn esthetiserende fotografie waarin voornamelijk Oostende en de Noordzeekust als thema fungeerden: de zee, de haven, het strandleven, pittoreske vissersbuurten, de mondaine Kurzaalwereld,...

De Ieperling Antony was een veel gevraagd fotograaf in de hem zo vertrouwde vissers- en scheepvaartmilieus.

Naast zijn artistieke fotografie, verzorgde hij in opdracht van rederijen reportages van te waterlatingen en maakte hij talloze scheepsportretten die hij alle signeerde en dateerde. De fotografie verving hier heel uitstekend het gedetailleerde schilderwerk van de 19-eeuwse scheepsportrettisten.

De iets oudere Arthur Pottier (1877-1946)

was dan meer de nuchtere vakman die zich naast de klassieke portretfotografie, toch hoofdzakelijk met maritieme fotografie bezig hield. Technisch en esthetisch komt deze Oostendenaar echter zelden op de hoogte van Maurice Antony.

Norbert HOSTYN

Norbert HOSTYN (Oostende, 1951) is kunsthistoricus en conservator van de Stedelijke Musea Oostende. Medewerker aan diverse Belgische en buitenlandse tijdschriften en gespecialiseerde naslagwerken. Hij is gespecialiseerd in de traditionele schildergeslachtsoorten zoals ze beoefend werden door Belgische Kunstenaars in de periode 1750-1940: landschap, stillevens, marine, stadsgezicht, dierschikking, en in de beeldhouwkunst uit dezelfde tijd.

Contactadres: Museum voor Schone Kunsten, Wapenplein, B-8400 Oostende (tel. 059/80.53.35).

Adverteren?

(059) 32.55.59

EEN OOSTENDENAAR ZONDER ZEEWACHT IS ZOALS DE TRAP ZONDER VIS

